

Γιώργος Λιοδάκης

Αγροτικά μπλόκα στην πολιτική του κεφαλαίου

Οι εξελίξεις στον αγροτικό τομέα της χώρας δεν είναι απόρροια μόνο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής που τείνει να κυριαρχήσει και σ' αυτό τον τομέα, αλλά και των ειδικότερων πολιτικών που ακολουθήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες. Στις πολιτικές αυτές θα πρέπει να συμπεριληφθούν οι εκσυγχρονιστικές πολιτικές οικονομικής ανάπτυξης, οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές που επικράτησαν μετά τη δεκαετία του 1970 και οι συναφείς πολιτικές εξωστρεφούς ανάπτυξης, με έμφαση στην ανταγωνιστικότητα και την προώθηση των εξαγωγών, καθώς και η ένταξη της χώρας και της ελληνικής γεωργίας μέσα στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (ΕΟΚ και μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση). Ως αποτέλεσμα όλων αυτών των πολιτικών και των εγγενών τάσεων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, δεν είχαμε μια αύξηση των αγροτικών εξαγωγών, της παραγωγής και του εισοδήματος των αγροτών, όπως διατείνονταν οι ιθύνοντες της αστικής πολιτικής, αλλά μια ραγδαία κοινωνική αποδιάρθρωση του αγροτικού τομέα, που οδήγησε από τη μια στο ξεκλήρισμα χιλιάδων αγροτικών οικογενειών και στην προλεταριοποίηση ενός μεγάλου μέρους του αγροτικού πληθυσμού, ενώ από την άλλη στην εντεινόμενη συγκέντρωση της γεωργικής γης και του

αγροτικού κεφαλαίου. Πολλοί κλάδοι της αγροτικής παραγωγής υπέστησαν μια ανταγωνιστική καθίζηση και συρρικνώθηκαν δραστικά, ενώ το αγροτικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μετατράπηκε από πλεονασματικό σε εντεινόμενα ελλειμματικό. Η διεθνής (νεοφιλελεύθερη) ολοκλήρωση της ελληνικής γεωργίας είχε σαν συνέπεια ένα ακόμα πιο ασφυκτικό (θανάσιμο ίσως) σφιχταγκάλισμα του αγρότη παραγωγού από το εμπορικό και βιομηχανικό κεφάλαιο (ντόπιο και ξένο, αν η διάκριση εξακολουθεί να έχει κάποιο νόημα). Έτσι, ενώ οι τιμές διάθεσης των αγροτικών προϊόντων από τον αγρότη μειώνονται ραγδαία, από την άλλη μεριά οι τιμές των αγροτικών (συνήθως βιομηχανικών) εφοδίων τραβάνε την ανηφόρα, με αποτέλεσμα το αυξανόμενο κόστος της αγροτικής παραγωγής να περιορίζει δραστικά το καθαρό εισόδημα του αγρότη και να θέτει σε σκληρή δοκιμασία τη βιωσιμότητα της αγροτικής παραγωγής συνολικά. Ταυτόχρονα, η αυξανόμενη διαφορά (ψαλίδα) ανάμεσα στις τιμές παραγωγού των αγροτικών προϊόντων και στις τελικές τιμές διάθεσης στον καταναλωτή περιορίζει δραστικά τόσο το εισόδημα του αγρότη όσο και τις δυνατότητες διάθεσης του προϊόντος. Οι τεράστιες δυσκολίες επιβίωσης, ιδιαίτερα των μικρομεσαίων αγροτών, έχουν οδηγήσει κατά τις τε-

λευταίες δεκαετίες σε μια μαζική εγκατάλειψη και ερήμωση της υπαίθρου, ενώ το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού συνωστιάζεται στις πόλεις σε αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης. Οι αγροτικές (κυρίως κοινοτικές) επιδοτήσεις, αν και όπως είναι γνωστό πήγαιναν κυρίως στους εμποροβιομηχάνους και όχι στον αγρότη παραγωγό, έδιναν μια ανάσα ζωής, ενσωματώνοντας όμως ταυτόχρονα εκτεταμένα στρώματα αγροτών σε μια ολέθρια όπως αποδεικνύεται καπιταλιστική ολοκλήρωση. Και αυτές όμως οι επιδοτήσεις τείνουν να περιοριστούν ή να καταργηθούν, αναδεικνύοντας πιο καθαρά το πρόβλημα της επιβίωσης. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, η ραγδαία επιδεινώση των οικολογικών συνθηκών της αγροτικής παραγωγής και γενικότερα (που δεν είναι βέβαια αποτέλεσμα μόνο της αγροτικής, αλλά κυρίως της βιομηχανικής παραγωγικής δραστηριότητας) συνεπάγεται μια παραπέρα αύξηση του κόστους της αγροτικής παραγωγής, οδηγώντας σε έναν φαύλο κύκλο το ζήτημα της αγροτικής βιωσιμότητας. Γίνεται πλέον σαφές, και πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι ο τρόπος αυτός ανάπτυξης δεν είναι ουσιαστικά βιώσιμος αλλά μάλλον καταστρεπτικός, φθείροντας μάταια και ίσως ανεπανόρθωτα τόσο τον άνθρωπο όσο και τη φύση.

Δεν είναι παράδοξο επομένως που εντείνονται οι κινητοποιήσεις και οι αγώνες των αγροτών, και σχεδόν κάθε χρόνο τέτοια εποχή, εδώ και δύο περίπου δεκαετίες, τα αγροτικά τρακτέρ κάνουν αισθητή την αγωνιστική τους πα-

ρουσία στους δρόμους ως ύστατο μέσο πίεσης για την ικανοποίηση ορισμένων από τα βασικά αιτήματα του αγροτικού κόσμου. Έτσι λοιπόν και φέτος, και ενώ η νέα κυβέρνηση μετρά λίγους μόνο μήνες στην εξουσία, μετά τις ανέξοδες και ακατάσχετες υποσχέσεις της προεκλογικής περιόδου τα αγροτικά και τα τρακτέρ βγήκαν και πάλι στους δρόμους του χιονιά και του αγώνα. Αρκετές φορές στο παρελθόν ο αγώνας αυτός υπονομεύτηκε με διάφορους τρόπους και οι αγρότες, με την ικανοποίηση ίσως κάποιων αιτημάτων επουσιώδους σημασίας, πειθαναγκάστηκαν να υποστείουν τις σημαίες του αγώνα και να επιστρέψουν με σκυμμένο το κεφάλι στην αγωνιώδη προσπάθεια επιβίωσης. Θα ήταν όμως εξαιρετικά παρακινδυνευμένο να υποθέσει κανείς ότι ο αγώνας αυτός έχει απλώς ένα εποχιακό ή επετειακό χαρακτήρα, ή ενδεχομένως ότι και πάλι κάπως έτσι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, η κινητοποίηση των αγροτών θα λήξει. Καθώς η κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού βαθιάει και το μέλλον του καθίσταται αβέβαιο, τα σοβαρότατα οικονομικά και δημοσιονομικά προβλήματα της χώρας επιδεινώνονται με ιδιαίτερη οξύτητα, και τα συσσωρευμένα προβλήματα του αγροτικού τομέα οδηγούν σε πολλαπλά οικονομικά και κοινωνικά αδιέξοδα, δημιουργείται μια εκρηκτική κατάσταση που προσδίδει μια ιδιαίτερη δυναμική στην κινητοποίηση των αγροτών, και καθιστά την έκβαση αυτού του αγώνα τόσο πολυσήμαντη όσο και απρόβλεπτη. Οι αγρότες, και ιδιαίτερα τα εργα-

τικά στρώματα του αγροτικού χώρου και οι μικρομεσαίοι αγρότες, μετά τις κινητοποιήσεις των τελευταίων ετών και εκατό χρόνια μετά τον ξεσηκωμό του Κιλελέρ, θα πρέπει να έχουν βγάλει τα αναγκαία συμπεράσματα. Με αρκετή ωριμότητα και ένα πρωτόγνωρο ίσως συντονισμό «από τα κάτω», διαμορφώνουν συνολικά τα αιτήματα, ενοποιώντας και κλιμακώνοντας τον αγώνα τους. Ο αγώνας αυτός, με τα μπλόκα των αγροτών και ανεξάρτητα από το βαθμό συνειδητοποίησης του, δημιουργεί σοβαρά μπλόκα στην αναπαγωγή του συστήματος και μπλοκάρει τη συνέχιση της ίδιας αδιέξοδης πολιτικής του κεφαλαίου.

Απέναντι τους, οι κινητοποιούμενοι αγρότες έχουν να αντιμετωπίσουν όχι μόνο την κυβέρνηση, αλλά ολόκληρο το αστικό μπλοκ εξουσίας (ΠΑΣΟΚ, Ν.Δ., ΛΑΟΣ, κ.λπ.), την Ε.Ε. και τη συνολική οργανωτική δομή του διεθνοποιημένου πλέον κεφαλαίου. Στην ίδια πλευρά συντάσσεται ο γραφειοκρατικός και καθεστωτικός συνδικαλισμός, τα γνωστά φερέφωνα των ΜΜΕ, και οι διάφοροι «ιδεολογικά εντεταλμένοι». Οι «Εφιάλτες» ποτέ δεν έλειψαν! Όλοι αυτοί, μαζί με την κυβέρνηση, επιχειρούν παντοιοτρόπως να κατασφυοφαντήσουν και να υπονομεύσουν τον αγώνα των αγροτών. Επικαλούνται την κρίση, τη δεινή οικονομική κατάσταση που αντιμετωπίζει η χώρα (αλλά δεν είναι το ίδιο επώδυνη για όλους!), την ανάγκη προάσπισης της εθνικής κυριαρχίας και του εθνικού συμφέροντος (λες και όλοι είμαστε ίδιοι, αλλά στα κέρδη

χωριστά!), την «εικόνα της Ελλάδας» στο εξωτερικό, την ανάγκη ανταγωνιστικής ανασυγκρότησης (!) της χώρας και του αγροτικού τομέα, το ότι η χώρα κατακερματίζεται και ταλαιπωρούνται απλοί άνθρωποι (και ανυποψίαστοι εργαζόμενοι άλλων κλάδων!) που δεν έχουν καμιά ευθύνη για την κατάσταση, κ.λπ., κ.λπ. Προσπαθούν επίσης να διχάσουν τον αγροτικό κόσμο και επιχειρούν να ενεργοποιήσουν τον «κοινωνικό αυτοματισμό» διαφόρων φορέων και κοινωνικών μερίδων. Διάφοροι φορείς του εμποροβιομηχανικού κεφαλαίου, και όχι μόνο, πρωτοστατούν στην επιχείρηση αυτή τιθάσευσης και καταστολής του αγώνα των αγροτών. Ταυτόχρονα, η έμπρακτη αλληλεγγύη στον αγώνα των αγροτών από οργανωμένους εργατικούς ή κοινωνικούς φορείς είναι μάλλον περιορισμένη, ενώ η μεγάλη πλειονότητα των πολιτών κατανοεί επαρκώς το δίκαιο των αγροτικών κινητοποιήσεων. Από τη μεριά της η κυβέρνηση προσφέρει επί του παρόντος, μέχρι τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές (τέλη Γενάρη), διάλογο εκτόνωσης και κουκουλώματος των προβλημάτων, κάποιες αόριστες ή επουσιώδεις θεσμικές αλλαγές που δεν θίγουν τις πιο ουσιαστικές πλευρές του αγροτικού ζητήματος και διάφορα «επιτροπάτα που δεν λύνουν αλλά μάλλον διαιωνίζουν τα προβλήματα, ενώ διατείνεται ότι δεν μπορεί να ικανοποιήσει τα ουσιαστικά οικονομικά αιτήματα των αγροτών. Βέβαια οι αγρότες δεν είναι τραπεζίτες για να μπορεί η κυβέρνηση να διαθέσει αρκε-

τά διασ. για τη διάσωση και επιβίωσή τους... Το μέτωπο λοιπόν του αγώνα παραμένει σε ένταση, και η έκβαση αυτής της σύγκρουσης θα καθοριστεί πιθανότατα από τους συσχετισμούς πολιτικής και ταξικής δύναμης, από διαφορούς παράγοντες που σχετίζονται με τη σημερινή κοινωνικοοικονομική συγκυρία, και από την αλληλεγγύη που θα επιδείξουν οι εργαζόμενοι σε άλλους κλάδους.

Σε ό,τι αφορά τον τελευταίο αυτό κρίσιμο παράγοντα, οι εργαζόμενοι των πόλεων ή των άλλων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας θα πρέπει να κατανοήσουν ότι ο αγώνας αυτός δεν αφορά αποκλειστικά τους αγρότες αλλά ολόκληρη την κοινωνία και ιδιαίτερα τη μεγάλη εργατική πλειονότητα. Το αγροτικό ζήτημα και οι συνθήκες της αγροτικής παραγωγής επηρεάζουν όχι μόνο τις τιμές και την ποιότητα των αγροτικών προϊόντων και τροφίμων που καταναλώνουν και τα συμφέροντα όσων διατηρούν μια μερική σύνδεση με την αγροτική παραγωγή, αλλά και την επάρκεια και ποιότητα του νερού που πίνουν, την ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος για αναψυχή κατά τις αποδράσεις τους από την πόλη, τη θεμελιακής σημασίας σύνδεση του οικοσυστήματος με τη φύση και σε κάποιο βαθμό τις ίδιες τις οικολογικές και κλιματικές συνθήκες, για να μην επεκταθούμε στη σημασία του αγροτικού χώρου ως κοιτίδας πολιτισμού. Από την άλλη μεριά, οι αγωνιζόμενοι αγρότες (και κυρίως οι αγροεργάτες και οι μικρομεσαίοι) θα πρέπει επίσης να κατα-

νοήσουν ότι ο αγώνας αυτός δεν είναι συντεχνιακός, για να αφορά μόνο τους «κατά κύριο επάγγελμα αγρότες», και θα πρέπει να επιδιώξουν την ανάπτυξη κοινωνικής και πολιτικής συμμαχίας με την εργατική τάξη των αστικών κέντρων. Θα πρέπει να κατανοήσουν ότι τα διακυβεύματα του αγροτικού ζητήματος δεν επηρεάζουν μόνο τη δική τους ζωή και ευημερία αλλά και τη ζωή και ευημερία εκατομμυρίων άλλων ανθρώπων που ζουν και μοχθούν στις πόλεις. Με την εργατική αυτή πλειονότητα, οι αγρότες έχουν κοινά συμφέροντα και θα πρέπει από κοινού και αλληλέγγυα να αγωνιστούν για τη διεκδίκηση μιας καλύτερης ζωής. Στη σημερινή συγκυρία θα πρέπει να αγωνιστούν για να αποτραπεί το φόρτωμα της κρίσης στις πλάτες των εργαζομένων (της πόλης και της υπαίθρου), και πιο θεμελιακά για το ξεκίνημα μιας διαδικασίας κοινωνικού μετασχηματισμού που θα διασφαλίζει μια κοινωνικά και οικολογικά βιώσιμη ανάπτυξη, πέρα από τον καπιταλισμό και τις εθνικές τους διαμορφώσεις ή περιφερειακές ολοκληρώσεις. Στον αγροτικό χώρο, οι προοπτικές ενός τέτοιου μετασχηματισμού εμφανίζονται εξαιρετικά δύσκολες, με δεδομένη την προϊούσα κοινωνική διάβρωση του πληθυσμού, την καταστροφάντηση του παραδοσιακού συνεταιριστικού κινήματος, και την υπονόμευση κάθε κοινής δράσης. Ίσως απαιτείται, πέραν των άλλων, μια ολόκληρη πολιτιστική επανάσταση, αλλά, όπως συνήθως λέγεται, ποτέ δεν είναι αργά!